

تعزیه از صفویه تا امروز

تماشاخانه سروانجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس در ماه محرم میزبان محفل هنرهای آیینی «زخم عتیق» می‌شود. در این محفل آیینی، برای نخستین بار موزه تخصصی نسخ و ادوات تعزیه از دوره صفویه تا انقلاب اسلامی در معرض دید عموم قرار خواهد گرفت. این برنامه از ۱۳ تا ۲۹ شهریور (۱۳ محرم تا اول صفر) در تماشاخانه سرو میزبان علاقه‌مندان و سوگواران حضرت سیدالشهدا(ع) خواهد بود. / جام جم دلی

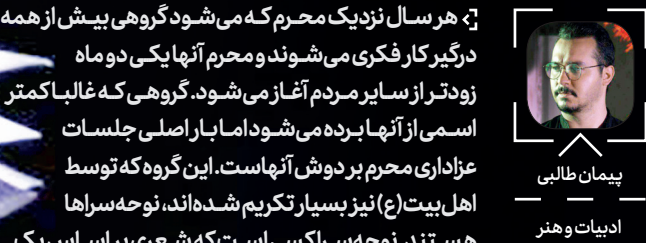

«سفر خروج» به چاپ سوم رسید

نمایشنامه «سیفر خروج» نوشته عبدالرحمان شرقاوی با ترجمه غلامرضا امامی توسط انتشارات امیرکبیر به چاپ سوم رسید. عبدالرحمان شرقاوی نویسنده این‌کتاب که در نگارش فیلم‌نامه «الرساله» یا همان «محمدرسول»... (ص)» با توفیق الحکیم و عبدالحمید جوده السحار مشارکت داشته، نمایشنامه‌های دیگری مانند «مصیبت جمیله» و «عقاب سرخ» را در کارنامه دارد که مصیبت جمیله درباره زندگی جمیله بوحیرد بانوی مبارز الجزایری است. / مهر

سراغ نوحه‌سراهای شناخته‌شده هیأت‌های مذهبی کشور رفته‌ایم که این روزها خیلی سرشان شلوغ است

توقع مردم از نوحه‌بالا تر رفته‌است

پیمان طالبی

ادبیات و هنر

۲۰ هر سال نزدیکی محرم که می‌شود گروهی بیش از همه درگیر کار فکری می‌شوند و محرم آنها یکی دوماه زودتر از سایر مردم آغاز می‌شود. گروهی که غالباً کمتر اسمی از آنها برده می‌شود اما بار اصلی جلسات عزاداری محرم بر دوش آنهاست. این گروه که توسط اهل بیت (ع) نیز بسیار تکریم شده‌اند، نوحه‌سراها هستند. نوحه‌سرا کسی است که شعری بر اساس یک آهنگ (ملودی) می‌گوید و مداح آن را در هیات می‌خواند. چون این گروه غالباً با شاعرانی که در حوزه شعر کلاسیک (غزل، قصیده و...) فعالیت می‌کنند، تفاوت‌های عمده دارند مناسب دیدیم که به آنها به‌طور مجزای‌پردازیم.

در سال‌های اخیر انتقاداتی به نوحه‌هایی که مداحان در هیئات مذهبی می‌خوانند وارد شده اما غالباً این انتقادات توسط کسانی مطرح می‌شود که چندان بروز و ظهور و رفت وآمدی به هیئات ندارند. یعنی اصلاً صاحب نظر نیستند و فضای هیئات را تقد می‌کنند. سراغ خود نوحه‌سراها رفتیم که به‌خاطر تجربه بالایشان بدون شک بیشترین صلاحیت را در نقد خود آنها دارند. محمد اسداللهی که نوحه معروف «صلوا علیک مالیک السماء» یا صدای نریمان پناهی بسیار معروف است، سیدجواد پرنی که با «حواست هست به موهای سفید سرم» محرم سال گذشته معروف‌ترین نوحه‌محرم را گفته‌بود، محمد رسولی که دستی بر آتش شعر نیز دارد و شعرخوانی او در محضر رهبر معظم انقلاب را احتمالاً دیده‌اید، محمد حسین مهدی‌پناه که صدای خوشی دارد و نماهنگ‌های عطر عاشقی و حجاج اربعین از او بارها و بارها در شبکه‌های سیمایخش شده‌است و سجاد محمدی که چندسالی است بار اصلی هیات ریحانه‌الحسین بانوای سیدمجیدبنی فاطمه بر دوش اوست و نوحه‌های شنیدنی او را همه بچه‌های ریحانه‌الحسین از بر هستند.

و در هیات‌هایمان ذائقه مخاطب و هنر روز را در نظر بگیریم و البته از گنجینه کهنی که داریم باید تغذیه کنیم تا نوآوری ما موفق باشد. شعری که امروز سروده می‌شود باید زبان روز داشته‌باشد، منتها می‌دانیم اگر شاعری به گنجینه ادبیات کهن وصل نباشد در شعر روز هم موفق نخواهد بود و ممکن است به ابتذال کشیده شود. اما این مسأله به این معنا نیست که شعر باید به زبان کهن گفته شود. زبان باید زبان امروزی باشد اما مغز و محتوایی که شاعر باید در وجود خود پرورش دهد باید برگرفته از ادبیات و سنت‌ها باشد تا به‌فاخر شدن شعر منتهی شود. فضای امروز نوحه‌سرایی همان‌طور که محاسن بسیاری دارد، معایب فراوانی نیز در کنارش وجود دارد. دلیل اصلی وجود این معایب، آشفته‌گی و بی‌التکلیفی فضای نوحه‌سرایی است. در واقع هر شاعری براساس سلیقه خودش، مداح یا مستمعش فعالیت می‌کند. اگر ساماندهی خوب و خط سیر مشخصی برای فضای کلی نوحه‌سرایی در کشور وجود داشت قطعاً اوضاع از الان بهتر می‌بود. چیزی که بیش از همه به این فضا ضرر زده‌است فضای رسانه‌ای هیات‌ها در این روزهاست. متأسفانه اشعار زیادی به عنوان نوحه خوانده می‌شود تا در فضای رسانه همه‌گیر و پربیننده شود و برای این هدف مسائل مهم دیگری زیر پا گذاشته می‌شود. متعاقباً در راه رسیدن به این هدف بعضاً موفق می‌شوند و کارشان نیز پسر و صدا و پربیننده می‌شود حتی اگر شاخصه درستی از نوحه‌سرایی در آن دیده نشود. اتفاقاً به این دلیل دیده می‌شود که حاشیه‌ساز است و در موسیقی و مضامینش مسائل عجیب و دور از ذهن وجود دارد. همین باعث پرتاب زدن شدن چنین کارهایی در فضای مجازی می‌شود. این نگاه من به فضای نوحه امروز بود.

ویژگی‌های یک نوحه موفق و ماندگار چیست؟ آیا فقط این که مردم نوحه‌ای را زمزمه کنند و به آن استقبال نشان دهند، کافی است؟

سجاد محمدی: صرفاً این که مردم در یک بازه زمانی از یک نوحه استقبال کنند نشان بر ماندگاری نوحه نخواهد بود. اما این که نمونه‌های مختلفی از این قبیل نوحه داشتیم که فقط در همان سال انتشار مورد استقبال قرار گرفته، نوحه ماندگار از نظر حقیر چندوجه باید داشته باشد؛ وجه اول محتوا، وجه دوم تاننت ملودی و وجه سوم هم‌سو بودن در جهت ترویج معارف الی... در همین راستا یکی از نمونه‌های موفق نوحه در دوران بعد از انقلاب، «کجایید ای شهیدان خدایی» است.

محمد اسداللهی: صرفاً یادآوری و تکرار مردم نشان‌دهنده خوب بودن یک شعریا نوحه نیست. در برخی موارد که شعر مشتمل بر مفهوم تازه‌ای است که شاید در شان اهل بیت نباشد، باید در رابطه با آن سؤال پرسیده شود و منبع خواسته شود. متأسفانه گاهی هر خوراکی که به مخاطب داده می‌شود مورد پسند او قرار می‌گیرد. در برخی موارد مردم تنها به واسطه وزن شعریا موسیقی یا مدایی که آن را در قالب نوحه خوانده، از آن استقبال می‌کنند. حال آن‌که اثری که تنها هدفش برجسته‌سازی جنبه احساسی شعر باشد، به مرور زمان از خاطر رفته و فراموش خواهد شد. زیبایی یک اثر در آن است که در کنار ذکر روضه، پیام نهفته در رفتار اهل بیت (علیهم‌السلام) به بهترین نحو بیان آن بیان کند. سیدالشهدا به جنگ حسادت رفت، به جنگ ظلم و انواع گناهان جهان آشوب. و ذکر اینها در نوحه‌رکن مهم نوحه است. کمال جنگاوری حضرت ابوالفضل نیز به این خاطر بوده که می‌خواستند در دفاع از حرم اهل بیت، ثابت‌قدم و الگو باشند. اگر از حماسه و رشادت می‌گوییم و فقط به همین کنایات می‌کنیم، کار را تمام نکرده‌ایم. لذا یکی از ویژگی‌های نوحه خوب این است که حاوی پیام خوب باشد و جان‌مطلب را ادا کند. ویژگی دیگر نوع موسیقی و سبک و آهنگ در نوحه است که بسیار تأثیرگذار بوده و لازم است به اقتضای حال خوانده شود؛ اگر روضه است، باید سوزناک باشد؛ اگر حماسه است، رزم آهنگ باشد و اگر حاوی بیان احساسات است، آهنگ و ملودی در کنار پیام خوب، لحن احساسی را شامل شود. ذکر پیام همراه با بیان حماسه‌ها، رشادت‌ها و مطلوبیت‌ها در کنار انتخاب ملودی مناسب همچون دو بال می‌تواند پرنده نوحه را به اوج برساند.

سیدجواد پرنی: از حق ن‌گذریم کار نوحه‌سرای امروز بسیار سخت‌تر از گذشته است، چرا که قدیم تولیدات محدود بود و مخاطب ناگزیر انتخاب می‌کرد، اما الان با با رفتن تنوع و اضافه شدن رسانه و تغییر سطح توقع مخاطب، کار به مراتب دشوارتر است. در قدیم مخاطب توقع کار نو و جدید را نداشت اما الان توقع کار خوب، جدید و متفاوت را دارد.

نوحه خوب از نگاه هرکسی تعاریفی دارد. از نگاه من حاصل جمع مضامین نو،

فضای امروز نوحه‌سرایی را چطور ارزیابی می‌کنید؟ آیا برای مثال، نوحه‌های ما نسبت به دوره حاج‌اکبر ناظم پیشرفتی داشته‌است؟

محمد اسداللهی: الحمدلله بدون پیشرفت نبوده‌است. در دهه‌های بعد از ایشان اتفاقات خوبی در آثار رخ داده‌است که پیداست شاعر همنشینی با عالم داشته‌است و ارتباط و انس عجیب شاعران با سیدالشهدا (ع) در کنار نیت و اخلاص، سبب خلق آثار بسیار موفق و تأثیرگذار و ماندگار شده‌است. به عقیده من، در زمان بزرگان و خصوصاً استاد حاج‌اکبر ناظم شاعران عالم بودند. اکنون انتظار نمی‌رود و مقدور هم نیست که همه عالم باشند، اما شاعر باید همنشینی با عالم و منبری داشته‌باشد، سوال پرسد، جویا شود و فقط به استعداد او پرداخت شخصی‌اش در راستای خلق مضمون اتفاق‌نکند. بلکه در این مسیر از روایات و سخنان بزرگان و کتب معتبر بهره‌جسته و از اینها دور نشود. گاهی در هم‌گامی با بزرگان و اهل علم نگاهی نو و روزنه‌ای از آنچه مطالعه کرده‌ایم برایشان ظاهر می‌شود که از خلق اثری متفاوت منجر خواهد شد. تکیه‌کردن به خود و استفاده مداوم از برداشت‌های شخصی، شاعر را دچار تکرار و آن‌هم از نوع منفی‌اش می‌کند و در شعرش پریشانی به وجود می‌آورد. امروزی‌کی از وظایف ما این است که از نوحه‌های گذشتگان یاد کنیم و شاعران و نوحه‌خوانان را نام ببریم. به‌خاطر دارم که از بیت حاج‌اکبر ناظم تماس گرفتند و تشکر کردند که از این پیرغلام یاد کردیم. اگرچه نوحه‌هایش از قدیم هم خوانده می‌شده، اما اکنون همان مضامین و نوحه‌ها یا اشعار جدید آمیخته می‌شود و بسیار دلنشین از کار درمی‌آید. برای مثال نوحه (رسقیا دشت کرپلا، ابوالفضل) در اوج سادگی چنان آمیخته با نیت خالص و نزدیک به آن لحظه‌ها از روز عاشورا است که این‌گونه تأثیرگذار و ماندگار باقی مانده‌است یا در شعر دیگری صامت می‌گوید:

بود در شهر شام از حسین دختری
آسیه فطرتی، فاطمه منظری
او سه‌ساله بُدو عقل چل‌ساله داشت
با چهل‌ساله‌ها دم به دم ناله داشت
در جان این ابیات مفاهیم و الایی نهفته‌است، نظیر کمال عقل در ۴۰ سالگی یا اشاره به بعثت پیامبر و عقیده‌العرب بودن حضرت زینب (س) و همه اینها بیان خطبه‌ای است که حضرت رقیه (س) سه‌ساله مانند عمه‌اش زینب (س) خوانده‌بود. پس شاعر نباید بی‌خبر باشد، بلکه باید به مرور زمان از گنجینه‌های صندوقچه دل و ذهنش بهره‌برد و آنها را بپوراند. نزدیکی به محبت اهل بیت(ع) می‌تواند باعث شود همچون گذشتگان از این دریای بی‌کران بهره ببریم.

سیدجواد پرنی: فضای حال حاضر نوحه فارسی‌زبان به‌طور خلاصه در شاخص‌های مختلف هم رشد دارد هم ضعف. پرواضح است که از لحاظ کمیت، تنوع و استخدام تکنیک‌های جدید در ساخت نوحه یا حجم تولید آثار نسبت به قبل از انقلاب یا حتی در مقایسه با دهه‌های ۶۰ و ۷۰ پیشرفت قابل‌ملاحظه در این سال‌ها به چشم می‌خورد نه‌فقط در مقایسه نوحه امروز با گذشته که حجم تولید آثار شنیداری مذهبی با دنیای موسیقی هم قابل‌مقایسه نیست، با یک محاسبه سرانگشتی حدوداً فقط در دو ماه محرم و صفر شاید نزدیک به هزار اثر در دنیای نوحه تولید و خوانده شود اما این که چرا از این همه اثر کمتر قطعه‌ای ماندگار بازنند می‌شود بی‌ارتباط با ضعف‌های تولیدکنندگان در معماری نوحه‌های امروز نیست، ضعف‌هایی که می‌شود آنها را در فقدان نوآوری، عدم شناخت صحیح فرم، کلیشه‌ای‌شدن ترکیبات و کلمات و مضامین به‌خاطر پایین بودن سطح مطالعات مرتبط و... دانست.

و در پاسخ بخش دوم این سوال که نوحه امروز چه پیشرفت‌ی نسبت به مثلاً نوحه‌های مرحوم ناظم دارد می‌توان به رشد در بخش‌های فرم و تعدد آثار اشاره کرد اما در حوزه مضمون و محتوا ما روند مطلوب و ثابتی را در آثار قدما می‌بینیم که در آثار امروزی‌ها این نمودار به‌صورت سینوسی افت و خیزهای زیادی را تجربه می‌کند که عمدتاً محل اشکالات مرتبط با دانش تخصصی و معارف دینی هستند.

محمد رسولی: ما قطعاً نسبت به گذشته پیشرفت داشته‌ایم و حاج‌اکبر ناظم نیز اگر امروز نامی از ایشان مانده و کارهایش شنیده می‌شود به این خاطر بوده که در دوره خود منبع و نوآور بوده‌است. و اتفاقاً در همان دوره نیز به امثال حاج‌اکبر ناظم که در حوزه نوحه نوآوری داشته‌اند، عده‌ای انگ می‌زدند که این کارها در شان عزای ابا‌عبد... (ع) نیست و باید به سنت‌ها پایبند بود. ما چاره‌ای نداریم جز این که همراه با شرایط روزگار خود باشیم و این شرایط را در نظر بگیریم

تکلیف باید روی دوش دوستان نوحه‌سرای حال حاضر باشد تا برای آینده برنامه‌ریزی کنند؛ البته تصمیمات خوبی هم در سازمان تبلیغات اسلامی در حال اجراست که امیدواریم هر چه زودتر به ثمر بنشیند.

محمد اسداللهی: در این راستا جلسه‌ای با اعضای سازمان تبلیغات داشتیم که قابل قبول بود. تعداد شاعران افزایش یافته، اما متأسفانه کمبود شعر خوب محسوس است و این امکان هم فراهم نیست که دوستان شاعر برای همه هیات‌ها و مداحان شعر بفرایند. پیشنهاد می‌کنم در این راستا مداحان اهل بیت حلقه‌ها و جلسات را در شهرستان‌های مختلف و در سطح کشور تشکیل دهند که باب گشایش در این امر باشد. کیفیت این جلسات مستمر می‌تواند به این صورت باشد که در هر رشته از افراد متخصص دعوت به عمل آورند. روحانیون و سخنوران در رابطه با روضه‌ها صحبت کنند، عده‌ای درخصوص معرفت و اخلاق نطق کنند و اساتید کارگاه‌های شعر کلاسیک قافیه و ردیف و مضمون‌سازی و سبک را تدریس کنند. استمرار این روند سبب شکل‌گیری شاعران صاحب‌اندیشه و کار درست می‌شود که می‌تواند به ارتقای سطح شعر آیینی کمک کند.

محمدحسین مهدی‌پناه: برگزاری نشست‌های دانش‌افزایی، آسیب‌شناسی و آموزشی در مقاطع مناسبتی مهم همچون فاطمیه و محرم با نوحه‌سرایان که به‌صورت موضوعی و منسجم نوحه‌ها از نظر فنی و ساختاری و معرفتی بررسی و راهبردهای دقیق و اثرگذار توسط موثرین و پیشگسوتان این عرصه ارائه شود.

درباره سبک‌های تازه ایجاد شده در عزاداری‌ها صحبت کنید، برخی عنوان بدعت در عزا را روی این مناسک می‌گذارند، نظر شما چیست؟

محمد اسداللهی: به راحتی نمی‌توان درباره دستگاه ابا‌عبد... نظر داد و باید جانب احتیاط رعایت شود. در حال حاضر این مساله بیشتر به چشم می‌خورد و شکل‌ها دچار تغییر شده، حال آنکه در گذشته بیشتر سبک واحد و دودم مرسوم بوده برخی اقوام از قدیم سبک عزاداری و سینه‌زنی مخصوص خود را داشتند. در ریز، جنوب کشور، شمال و مناطق دیگر مدل‌های خاص وجود داشته، اما در دهه اخیر بیشتر تمایل به سمت سبک شور رفته و در عین حال که سبکی نو به شمار می‌آید منافاتی با عزاداری نیز نداشته و اتفاقاً زیباست. در این میان نوع بیان ذکر و خواندن شعر باید در شان حضرت ابا‌عبد... باشد و از هر چیزی بهترینش را برای روضه و نوحه امام انتخاب کنیم. ضرب همیشه در مداحی وجود داشته، لکن باید درباره نوع خواندن و صدا صحبت شود که هدف خالی‌شدن هیجانات یا خواسته اشتباه مخاطب نباشد. من معتقدم نباید تمام جلسه به سیاق شور و هیجان پیش برود و روضه و نوحه آرام و شعر همراه با پیام، باید جایگاه خودش را داشته‌باشد و شنیده و درک شود. متأسفانه این تک‌بعدی بودن و برهم‌خور سلیقه شخصی پیش رفتن می‌تواند آسیب بزند، کما این که بسیاری هم آسیب دیده‌است و باید پاسخش را در پیشگاه خداوند

سیدجواد پرنی:

در قدیم مخاطب توقع نوحه‌نو و جدید را نداشت اما الان توقع کار خوب، جدید و متفاوت را دارد

بدهیم.

سجاد محمدی: کاملاً درست است! سلیقه مردم نباید به‌عنوان متر و معیار قلمداد شده و نوحه نباید اسیر مدزگی شود. نکته اصلی که درباره مد وجود دارد ناپایداری آن است. مد همیشه بخش اعظمش هیجانات روز جامعه است. نوحه دارای اصالت و ویژگی‌های اعتقادی است. این حرف که باید به‌روز بود و نوآوری داشت کاملاً درست است و حقیر هم به‌شدت معتقد به این مهم هستم، اما نوآوری نباید به هر قیمتی صورت گیرد خصوصاً که پای سیدالشهدا و اهل بیت علیهم‌السلام در میان است. شان حضرات معصومین بالاتر از هر چیزی است و خط‌قرمز جامعه‌تشیع!

اقتباس از ادعیه و روایات، ملودی صحیح و سالم همراه با شناخت درست از فرم هم در شعر و هم موسیقی، و درنظر داشتن مسائل روز که در مجموع بتواند انتقال مفاهیم، معارف و احساسات را درست انجام دهد، نوحه خوب گفته می‌شود. این که مردم اثری را زمزمه کرده و با آن ارتباط برقرار کنند صرفاً موید خوب یا ماندگار بودن آن نوحه نیست، اما قطعاً اقبال مردمی نسبت به یک نوحه یعنی آن اثر از نظر زیبایی‌شناختی در برخی از ابعاد یک نوحه خوب صاحب امتیازتی بوده‌است. کم نداریم آثار بی‌نظیری که ماندگار نشده‌ند و آثاری که با وجود ضعف‌هایی ماندگار شدند. من با تجربه کمی که دارم در طول این سال‌ها چه در ارزیابی آثار کهن و چه جدید رمز ماندگاری را جز عنایت اهل بیت(ع) نمی‌دانم. از آثار ماندگار این سال‌ها می‌توان به نوحه‌های «ای کشته دور از وطن»، «به سمت گودال»، «دامن کشان» از حاج محمود کریمی یا «عشق یعنی به تو رسیدن» از محمد حسین پویانفر اشاره کرد.

محمد حسین مهدی‌پناه: ویژگی‌های یک نوحه خوب، داشتن ریتم و نغمه متناسب و همچنین زبان شعر شیوا و رسا و گویایی است که در شنیدار اول ذائقه و احساس مخاطب را درگیر کند و به جان او بنشیند. در رابطه با قسمت بعدی سواتان باید بگویم اقبال مردم شرط لازم است ولی کافی نیست، این که گاهی اوقات تنلی در شان و شؤون نوحه داده‌شود برای این که مستمع بیسندد و شان حضرات چه در بیان مناقب سطحی و چه بیان مراثی سنگین که از حدود ادع حق روضه فراتر برود درست نیست. ما نوحه‌های موفق در این سال‌ها کم نداشتیم مثل «نمیشه باورم که وقته رفته» از حاج محمود کریمی.

چه اقداماتی باید برای ساماندهی اوضاع شعر و نوحه در هیئات مذهبی انجام شود که تاکنون انجام نشده و پیشنهاد شما چیست؟

سیدجواد پرنی: من فکر نمی‌کنم از راه‌اندازی کلاس‌ها و دوره‌ها با عناوین مختلف اتفاق عجیبی بیفتد، حلقه مفقود جریان نوحه و شعر نوحه امروز همان گعده‌های صمیمانه بزرگ‌تراها و کوچک‌ترهاست که در گذشته به وفور یافت می‌شد و انتقال تجربه‌ها صورت می‌گرفت و ارتباط مداوم تازه‌واردها با کارکشته‌ها که در این سال‌ها تبدیل به کلاس‌هایی شده که خیلی سعی دارند از این عرصه و دانش این حرفه نمایشی آکادمیک ارائه شود که با احترام من فکر می‌کنم این بیشتر یک نمایش است و در مقایسه با مدل‌های تربیتی و پرورشی گذشته تأثیر زیادی بر هنرجو ندارد و نکته مهم‌تر این که اصلاً شاعر بجای این که سمت و سورا از استاد شعر یا نوحه یا علمای دین دریافت‌کنند از مداح خط می‌گیرد و تأثیر جریان مداحی را بر انصراف جریان نوحه و شعر نمی‌توان نادیده گرفت مشخصاً نسل دهه ۶۰ به بعد که خیلی هم قرباتی با شعر و ادبیات یا حوزه ندارند و همین را تازه‌واردها بجای شاعر، ناظمی تربیت می‌کند که خواستگاه آن مداح را بر روی وزن و آهنگ سوار کند البته که مداحانی مثل استاد انسانی، حاج محمود کریمی، حاج سعید حدادیان، حاج محمد طاهری تعلق به نسل‌هایی دارند که با شعر و ادبیات، اساتید اخلاقی و عرفانی انس داشتند و طبیعتاً راهنمایی‌های درستی

ارائه می‌کنند اما متأسفانه این تبدیل به فرهنگی شده که کار نابله‌های نسل‌های بدون آگاهی‌های لازم خط و مشی برای جریان نوحه تعریف‌کننده‌ی ما اگر توفیق اصلاح در همین یک قلم را پیدا کنیم اقدام بزرگی صورت خواهد گرفت.

سجاد محمدی: متأسفانه ما در حوزه نوحه‌سرایی مرجع درستی نداریم و کار آکادمیک در این عرصه صورت نگرفته‌است. به نظر اگر یک کانون علمی متشکل از موسیقیدان‌ها و فعالان نوحه تشکیل و برای آینده یک فرزنس درست تدوین شود، بسیار راهگشا خواهد بود. نوحه باید در مسیر یک صنف مستقل حرکت کند تا نتایج دقیق‌تری داشته‌باشیم. به‌نظرم این